

Tanja Hirschovits-Gerz

14.9.2023

Sosiaali- ja terveysministeriö, lausunto.fi palvelussa, VN/20569/2023

Tiina Muinonen, neuvotteleva virkamies

Elina Palola, johtaja, lapset ja nuoret -yksikkö

Susanna Hoikkala, neuvotteleva virkamies

Lausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä

Viite: Lausuntopyyntönnö 14.9.2023, THL/4035/4.00.00/2023, VAHVA-asianhallintajärjestelmässä
VN/20569/2023

LAUSUNTO, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta

Lastensuojelulaki 417/2007

75 §. Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon

Jälkihuollon tuella pyritään turvaamaan huostaanotettujen ja sijoitettuna olleiden lasten siirtymä aikuisuuteen yhdenvertaisesti ikätovereihin nähden: kiinnittyminen yhteiskuntaan, opintoihin, työelämään ja perhe-elämään. Jälkihuollon palvelulla tartutaan kohdennetun ryhmän osalta tuen tarpeisiin ja vastataan niihin pitkäjänteisesti. (Hirschovits-Gerz ym. 2023, 270, kuvio 19). Jälkihuollon puitteissa jokaiselle nuorelle tulee turvata oma koti ja varmistaa, että peruskoulu on käyty ja toisen asteen opinnot suoritettu.

Tilastojen mukaan erityisesti teini-iässä sijoitettujen määrä ja kustannukset ovat kasvaneet. Käytännössä teininä ja usein moneen eri sijoituspaikkaan sijoitetut nuoret eivät sijaishuollon aikana ehdi kirittää kiinni ikätovereidensa taitoja ja stabiilia elämäntilannetta täysi-ikäistymiseen mennessä, vaan itsestä huolehtimisen ja arjen taidot jäävät vajaiksi. Näin jälkihuollolle on syntynyt entistä merkittävämpi ja pitkäjänteisempi rooli vahvistaa ja tukea nuorta jo pelkästään arjen vakauttamiseksi.

Lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettu nuorten joukko on heterogeeninen. Heillä on kuitenkin tilastollisesti ikätovereita merkittävästi enemmän traumaattisia kokemuksia, mielenterveyden haasteita, päihdeongelmia ja myös neuropsykiatrisia haasteita, heikko koulutustaso ja riski ennenaikaisille kuolemille. YEE-hankkeen selvityksen mukaan jopa 40 % lastensuojelun jälkihuollon nuorista on työelämän, opiskelun ja varusmiespalveluksen ulkopuolella (NEET) (Hirschovits-Gerz ym. 2022). Nuoret tulevat myös ikätovereitaan useammin vanhemmiksi jo nuorina ja heidän sosiaalinen tukiverkkonsa on usein muita ohuempi. **Jälkihuollon yksi keskeinen tehtävä on pyrkiä estämään nuorten syrjäytyminen ja sosiaalisten ongelmien siirtyminen sukupolvelta seuraavalle.**

Jälkihuollon tehtävänä on toimia julkisen vanhemman roolissa, tukea arjen hallintaa, koordinoita tuen ja avun saamista yksilöllisesti ja varmistaa yhteiskuntaan kiinnittyminen (YEE-hanke Esite lastensuojelun jälkihuollosta nuorille ja ammattilaisille, 2023). Kansalaistaitojen, kuten itsenäisen asumisen ja arjen hallinta edellyttää usein pitkäjänteistä tukea. Käänteisesti mm. asunnon menettäminen ja asunnottomuus lieveilmiöineen johtaa usein merkittäviin välittömiin ja välillisiin inhimillisiin tragedioihin ja yhteiskunnallisiin kustannuksiin (opiskelujen keskeytyminen, mielenterveys- ja päihdehaasteiden kärjistyminen, sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeen kasvaminen viiveellä sekä rikollisuus). Jälkihuollolla on tärkeä merkitys ehkäistäessä vakavaa syrjäytymistä, ylisukupolvista huono-osaisuutta ja edistettäessä yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Tanja Hirschovits-Gerz

14.9.2023

Parhaimmillaan syntyy säästöjä, kun nuoret saavat tarvitsemansa pitkäjänteisen ja suhdeperustaisen tuen jälkihuollosta ja pärjäävät elämässä eteenpäin.

Lastensuojelulain mukaisen jälkihuollon ikärajan nostolle 25 vuoteen saakka, oli usean asiantuntijaryhmän, palveluiden järjestäjien sekä nuorten ja läheisten tuki. Jo Toimiva lastensuojelu -työryhmä ehdotti selvitysraportissaan vuonna 2013 (STM:n selvityksiä 2013/19) lastensuojelun jälkihuollon ikärajan nostoa 25 ikävuoteen. Samaan päätökseen ovat tulleet asiantuntijat kautta linjan tutkimuksissaan, selvityksissään, ehdotuksissaan ja mallinnuksissaan (STM 2019; Kananoja & Ruuskanen, Yliruka ym. 2020, Pasanen ym. 2023, Saari ym. 2020; Araneva 2022). Sijaishuollon uudistamista koskevassa raportissa (STM 2020) todetaan, että 25 ikävuoteen saakka sijoittuvalla jälkihuollolla on erityinen funktio tarjota tukea aikuistumiseen: itsenäistymiseen, koulutukseen ja työelämään pääsyyn sekä perheen perustamiseen liittyvissä asioissa. Se tukee kuntoutumista vaikeista elämäkokemuksista toipumiseen.

Jälkihuollon ikärajan nostolle on löydetty kansainvälistä tutkimusnäyttöä (ks. Heino, Laine & Hirschovits-Gerz, 113, tulossa mm. Vierula ym. 2024, Vierula & Saukkola 2024; Hedman & Korkiamäki 2024). Tiedetään myös, että vähintään toisen asteen tutkinnon saaminen on usein edellytys työmarkkinoille pääsyyn. Esimerkiksi Vamos-palvelussa rinnalla kulkevalla tuella on laskettu olevan merkittävä yhteiskunnallinen hyöty, kun nuori pääsee kiinni työelämään (Merikukka ym. 2021). Lääketieteelliset ja sosiaalitieteelliset tutkimukset osoittavat, että luotettavan aikuisen pitkäkestoinen tuki saattaa lievittää merkittävästi epäsuotuisten lapsuudenkokemusten vaikutuksia yksilön terveyteen ja toimintakykyyn koko elinkaaren aikana (esim. Bellis ym. 2017; Spratt ym. 2022; Frederick ym. 2023). Olennaista on varmistaa, että jälkihuollon asiakkuudessa oleva nuori saa tätä tukea riittävän pitkään, rinnalla kulkien. Katso ehdotukset aikuistumisen tuen uudistamiseksi (Hirschovits-Gerz ym. 2023, s. 270–276).

Nykyinen ajankohta on huono ikärajan laskemiselle, sillä jälkihuoltoa tulee jatkokehittää osana lastensuojelun kokonaisuudistusta. Ensimmäinen ikäluokka, jota jälkihuollon ikärajan nosto 25 ikävuoteen koski, ovat vuonna 1999 syntyneet. On tärkeää, että vaikutuksia tutkittaisiin ja arviointi olisi luontevaa tehdä lastensuojelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä.

Luotettavaa tietoa todellisista kustannusvaikutuksista on vaikea saada. Tiedetään, että jälkihuollon asiakasmäärät ovat nousseet vuoden 2020 ikärajan noston myötä. Tietoa ei ole saatavilla, onko siirtymää tapahtunut työikäisten sosiaalipalveluiden puolelta lastensuojeluun. Kustannukset eivät nouse suhteessa asiakasmäärään, sillä osalla tuen tarve vähenee iän myötä ja tarpeet muuttuvat. Kustannusvaikutuksia arvioitaessa on syytä ottaa huomioon, että jälkihuollon sisällön on aina oltava jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren yksilöllisiä tarpeita vastaava (LSL 76 § 1 mom), jolloin osa pärjää kevyellä tuella ja peruspalveluilla ja osa nuorista tarvitsee vahvaa rinnalla kulkevaa ja monialaista tukea.

Lastensuojelulain mukaisen jälkihuollon ikärajan laskeminen ei tuota säästöjä, jos lastensuojelulain mukaisen jälkihuollon asiakkaat on tarkoitus siirtää aikuissosiaalityöhön. SH-laissa nuoreksi määritellään alle 25-vuotiaat (syntyy uusia riskialttiita siirtymiä palvelusta toiseen ts. sijaishuolto-jälkihuolto-nuorten aikuisten palvelut-aikuisten palvelut). Nuorten hakeutuminen eri palveluiden piiriin voi aiheuttaa myös häiriökysyntää ja kustannusten nousua toisaalla palvelujärjestelmässä. Etenkin nopeat leikkaukset ikärajaan ja heikko siirtymä muihin palveluihin syrjäyttää nuoria, kun aikuistumisen tuen palvelukokonaisuutta ei Suomessa ole muodostettu eikä näillä nuorilla ole turvallisia aikuisia kannattelemassa aikuisuuteen. Syrjäytyminen aiheuttaa pahimmillaan pitkäaikaisia ja suuria kustannuksia, etenkin, jos nuori ei kiinnity opintoihin, työelämään ja

Tanja Hirschovits-Gerz

14.9.2023

vanhemmuuteen. Jälkihuolto voi parhaimmillaan tehostaa muiden nuoren tarvitsemien palveluiden saamista ja vähentää palveluiden häiriökysyntää.

Tavoiteltuja kustannussäästöjä on vaikea saavuttaa nykyisten laskelmien ja nuorista saatavilla olevan tiedon sekä palvelujen käytöstä saatavilla olevan tutkimustiedon perusteella.

Yhteiskunta käyttää merkittävää yksilöön kohdistuvaa valtaa, kun lapsi sijoitetaan sijaishuoltoon. Siksi yhteiskunnan tulee kantaa myös vastuu näistä nuorista ja tukea heitä aikuistumisessa. Jälkihuolto on suhdeperustaista työtä ja perustuu luottamukseen asiakkaan ja työntekijän välillä. Siksi katkeamaton tuki on oleellinen palvelun laatuksymys.

Aikuistumisentuen palvelukokonaisuutta ja ketjuja ei ole vielä olemassa, vaan palvelut toimivat nykyisellään pirstaleisesti. Jälkihuollosta pois siirtymään ei ole vielä kehitetty toimivia malleja ja yhteistyörakenteita. Nuorille, jotka myös aikuisiällä tarvitsevat tukea, tulisi rakentaa riittävä tuki suhteessa peruspalveluihin mm. aikuissosiaalityöhön, perusterveydenhuoltoon ja nuorisotyöhön. Aikuistumisen tukea ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien nuorten tuen ja palveluiden järjestämistä on syytä kehittää monialaiseksi kokonaisuudeksi pitkäjänteisesti ja innovatiivisesti, mikä on osa nuorten syrjäytymisen ehkäisyä. Subjektiiivisen oikeuden lopettaminen ei päättä palvelun tarvetta, eikä nykyinen muu palvelujärjestelmä tunnista nykyisellään näiden nuorten erityistä tarvetta.

Ehdotamme, että ennen kuin lakimuutosta harkitaan vietävän eteenpäin, tulee syrjäytymisen ehkäisemisen toimeenpanosuunnitelma ja riittävät resurssit nuorten syrjäytymisen vähentämiseksi ja ehkäisemiseksi varmistaa kansallisella ohjauksella ja toimeenpanon tuella.

6 § Lapsi ja nuori - määrittelyä

On selvää, että nuorta koskevan määrittelyn tulee olla linjassa sen kanssa, mitä oikeudesta jälkihuoltoon säädetään.

Ikärajan tulee olla linjassa muiden palveluiden järjestämistä ohjaavien lakien kanssa. Esimerkiksi sosiaalihuoltolaissa nuoriksi määritellään alle 25-vuotiaat, ja palvelut ovat rakentuneet nuorten aikuisten sosiaalipalveluiksi käytännössä. Jos ikärajaa jälkihuollossa lasketaan, joutuvat kaikkein heikoimmassa tilanteessa olevat nuoret siirtymään palvelusta toiseen: nuorten sosiaalipalvelut – työikäisten muut sosiaalipalvelut ja riski palvelun katkeamiseen on suuri. Vrt. myös nuorisolaki, laki nuorista rikosentekijöistä, terveydenhuoltolaki, vammaispalvelulaki jne. Lääketieteellisesti tarkasteltuna nuorten aivot kehittyvät 25 ikävuoteen saakka ja sillä on lapsistrategian hankkeissa perusteltu myös palveluiden järjestämistä.

35 §. Toimeentulon ja asumisen turvaaminen sekä 76 a §. Asumisen ja toimeentulon turvaaminen jälkihuollossa

Pidämme tärkeänä, että toimeentulotukea ja asumistukea koskevien leikkausten vaikutukset arvioidaan tarkoin jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten osalta niin, ettei mahdollisesta ikärajan laskusta aiheudu kohtuutonta haittaa nuorille. Esimerkiksi toisen asteen tutkinnon saaminen ennen jälkihuollon päättymistä voisi olla tärkeä kriteeri lainsäädäntöä ja sen myötä palveluita uudistettaessa niin, ettei nuoren opinnot jäisi kesken.

Tanja Hirschovits-Gerz

14.9.2023

77 §. Itsenäistymisvarat, itsenäistymisvarojen maksaminen

Itsenäistymisvarojen maksua koskevien ikärajojen tulee olla linjassa sen kanssa, mitä oikeudesta jälkihuoltoon säädetään.

Muita huomioita

Erityisen tuen tarve: Sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen tarpeessa olevia nuoria on valtaosa lastensuojelun asiakkaista, myös jälkihuollossa olevista nuorista aikuisista. Luonnoksessa HE:ksi todetaan, että *onkin ilmeistä, että yhä paljon tukea tarvitsevat 23 vuotta täyttävät tai täyttäneet lastensuojelun jälkihuollon asiakkaat voivat siirtyä sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen piiriin.* On tärkeä huolehtia riittävästä osaamisesta ja resurssoinnista.

Asiakassuunnitelma: Luonnoksessa HE:ksiä todetaan, että *jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava nuoren kanssa yhdessä suunnitelma, jossa kuvataan jälkihuollon jälkeen nuoren käytettävissä oleva tuki ja palvelut.* Tämä käytäntö ei poikkea aiemmasta käytännöstä. Haasteena on, ettei siirtymään ole kiinnitetty riittävästi huomiota niin, että nuoret saisivat tarvitsemansa tuen.

Ylisukupolvisen huono-osaisuuden ehkäisy lapsiperhepalveluilla: Koska merkittäväällä osalla jälkihuollossa olevista nuorista on jo omia lapsia, on tärkeää, että nämä perheet tulevat lapsi- ja perhepalveluiden sekä tarvittaessa myös lastensuojelun piiriin. Ylisukupolvista huono-osaisuutta tulee vähentää aktiivisilla palveluiden kehittämistoimilla yhdessä palveluiden käyttäjien kanssa.

Lainsäädäntöön, siirtymäaikaan ja voimaantuloon liittyvät huomiot: Säädösten muuttamisessa on huomioitava yleiset hallinnon oikeusturvaperiaatteet ja hyvän lainvalmistelun periaatteet, mukaan lukien lainsäädännön ja siihen perustuvan päätöksenteon ennakoitavuus. Lainsäädäntömuutoksiin ja siihen liittyviin siirtymäaikoihin tulee kiinnittää huomiota. Mikäli luonnos hallituksen esityksestä etenee, **ehdotamme, että siirtymäaika pidennetään vähintään vuoden 2024 loppuun.**

2 Luku Varhaiskasvatuksen järjestäminen ja tuottaminen

Varhaiskasvatuksen järjestämistä vastuu ja siitä aiheutuneiden kustannusten korvaaminen

THL pitää hyvänä, että kustannusten jakoa selkeytetään ja varmistetaan, että kunnille, joissa on perhekoteja tai lastensuojelulaitoksia ei synny erityistä kustannusrasitetta. THL on kuitenkin huolissaan, siitä miten tieto lastensuojeluasiakkuudesta käytännössä liikkuu kahden kunnan ja hyvinvointialueen välillä tavalla, jotta salassa pidettävää henkilötietoa käsittelee mahdollisimman pieni määrä henkilöitä.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Anneli Pouta

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 4 pages before this page

Dokumentet inneholder 4 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 4 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 4 sider før denne side

Detta dokument innehåller 4 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende